

STATKRAFT I CHILE

**Latin-Amerikagruppene
i Norge (LAG)**

**NORSK
FOLKEHJELP**

LO i Oslo

Utgitt i april 2024.

Denne brosjyren er en oppsummering av saken hvor Statkraft har startet utbygging av et vannkraftanlegg i elva Pilmaiquén i mapuchenes territorier i Sør-Chile og dermed satt seg i konflikt med folk i området.

Innholdet er produsert av en arbeidsgruppe bestående av medlemmer fra Norsk Folkehjelp, LO i Oslo, og Latin-Amerikagruppene i Norge.

Forsidebilde: Pablo Piovano.

Design: Oda Balke Fjellang.

Brosjyren er trykt med midler fra Norad.

Norad

**Statkraft må
trekke sine
prosjekter ut
av Pilmaiquén,
Chile**

Statkrafts vannkraftanlegg i elva Pilmaiquén i mapuchenes territorier i Sør-Chile bryter urfolks rettigheter. Selskapet har ikke tatt innover seg at det er et område hele mapuche-folket har en sterk historisk, kulturell og spirituell tilknytning til. For at en grønn omstilling skal lykkes må den også være rettighetsorientert.

HVA MÅ GJØRES

Anerkjenne historisk ulikhet og urett: Chile har en mørk historie med hvordan man har behandlet urbefolkning. Statkraft har kjøpt vannrettigheter og bygger ut vannkraft i urfolksområder uten å ta hensyn til historisk ulikhet og urett mapuche-folket har blitt utsatt for. Her fungerer selskapets investeringer i praksis som en forlengelse av kolonialiseringspolitikken.

Prosessrettferdighet: Det er ikke gjennomført konsultasjoner med sikte på å oppnå fritt og forhåndsinformert samtykke (FPIC). Statkraft har avholdt mange møter med befolkningen, men definerer selv hvem de vil snakke med og hvem de definerer som berørt. Det har ført til at grupper har blitt ekskludert fra prosessene og ikke blir hørt.

Fordelingsrettferdighet: Mapuchene bærer alle byrdene ved kraftutbyggingen: De har mistet tilgangen på områder langs elva, noe som begrenser utøvelsen av kultur og spiritualitet. For noen berøres også landområder og jordbruks-produksjon. Fortjenesten tilfaller i hovedsak Statkraft, som betaler en liten del i skatt til staten og ikke mer enn 0,5 % går til lokalsamfunnet.

Demonstrasjon utenfor den norske ambassaden i Chile den 12. oktober 2023.
Foto: Pablo Piovano.

Det er på tide å innse at feil er gjort: Statkraft har ikke lyktes å få aksept for sine prosjekter, men satser på tilstedeværelse av væpna politi og prøver å diskreditere de sosiale protestene. I praksis har selskapet blitt part i en langvarig, og stadig mer voldelig konflikt mellom staten og urfolksopposisjonen i Chile. Dette er hverken Norge eller Statkraft tjent med. Det er viktig å få en avtale om at Statkraft trekker seg ut, og at området ved Rio Pilmaiquén tilbakeføres til mapuchene.

Utbygging av kraftverket Los Lagos
i Pilmaiquén.

Foto: Pablo Piovano.

BAKGRUNN

Mapuchenes konflikt med den chilenske staten

Chile er et dypt polarisert samfunn. Det har bl.a. vært en rekke sammenstøt mellom urfolks-aktivister og landets sikkerhetsstyrker knyttet til kraftutbygging og intensiv skogsdrift. Dette er noe av den historiske bakgrunnen:

Kolonialismen: Mapuchene ble aldri beseiret av de spanske erobrerne. Med Quilín-avtalen i 1641 sikret de seg kontroll over sine territorier, som var et stort og fruktbart område i sør. I andre halvdel av 1800-tallet okkuperte den chilenske staten imidlertid hele dette området (Wallmapu) og overdro 90 % av jorda til koloniherrer fra Europa og fra Chile selv. Mapuchene ble fattige, og mange havnet i storbyenes slumområder. I dag tilhører det meste av landet i området de samme europeiske familiene som nå tilhører landets rikeste, mens majoriteten av mapuche-folket tilhører de fattigste i Chile¹.

Nyliberalismen: Under Pinochets militærdiktatur (1973 – 1990) ble fagforeninger og politiske partier forbudt. Tusenvis av mennesker ble drept, og rundt en million flyktet fra landet. Samtidig ble det innført en radikal nyliberal politikk, basert på Milton Friedmans prinsipper. Selv vannrettigheter ble privatisert, og utenlandske selskaper overtok bl.a. mye av den nasjonale industrien. Også 84 % av landområdene som mapuchene hadde fått tilbake under Salvador Allende, ble beslaglagt og solgt til store selskaper.

Den internasjonale kvinnedagen, Oslo, 8. mars 2023. Foto: Silje Kvanvik.

Chile har fortsatt ikke tatt et oppgjør med militærdiktaturet, og mange overgripere går fortsatt fri. I 2019 brøt det ut store demonstrasjoner. Det sosiale opprøret ble brutalt slått ned, men førte til at det ble utarbeidet et utkast til en ny grunnlov, som la opp til at Chile skulle bli en flernasjonalt stat, der urfolk får rett til å styre egne territorier. Forslaget ble avvist i en folkeavstemning i 2022. Siden led høyresidas forslag samme skjebne, og dermed blir Pinochets grunnlov trolig stående, samtidig som regjeringa står under hardt press: I regionene Araucanía og Bío-Bío ble det flere ganger erklært unntakstilstand. Militante mapuche-ledere ble arrestert. Volden har eskalert, og en politisk løsning av konflikten om landområder er lengre unna enn på lenge.

Et selskap som opererer i urfolksområder i Chile kan ikke drive ansvarlig, uten å ta hensyn til konflikten mellom mapuchene og den chilenske staten: Mapuchene har ikke engang fått tilbake vannet som ble privatisert og landområdene de ble frarøvet for mindre enn 50 år siden. Et selskap som kun forholder seg til staten opptrer som kolonist. Marginaliseringen av mapuche-folket og deres rettigheter som urfolk må møtes med anerkjennelse, involvering i planlegging, samt respekt for retten til å gjøre motstand. Det har ikke skjedd i dette tilfellet.

Statkraft kjøpte seg inn i en åpen konflikt

I 2015 kjøpte Statkraft aksjemajoriteten i det chilenske selskapet Empresa Eléctrica Pilmaiquén og fikk dermed konsesjon for elvekraftverket Rucatayo, samt planene og konsesjonene for vannkraftprosjektene Los Lagos (80 % ferdigstilt) og Osorno. Disse prosjektene var omstridt allerede før Statkraft kom inn i bildet. Hernán Büchi, tidligere finansminister under Pinochet, var nemlig en av hovedaktørene bak privatiseringspolitikken og ble senere direktør i Empresa Eléctrica Pilmaiquén.

Miljøkonsekvensvurderingene for anleggene Los Lagos og Osorno fra 2007 anerkjente heller ikke eksistensen av urfolk som ble påvirket av anleggene. Den opprinnelige vurderingen ble utført måneder før Chile ratifiserte ILO-konvensjon 169. Dette har senere blitt bemerket av CONADI (The National Corporation for Indigenous Development), som sa at selskapet har sett bort fra den religiøse og kulturelle betydningen prosjekt-stedene har for tilstøtende urfolksamfunn. Hadde ILO 169 vært i kraft ville det vært nødvendig med en langt strengere prosess, der det stilles krav om fritt, forhånds- og informert samtykke (FPIC).

Da Statkraft kjøpte seg inn i Empresa Eléctrica Pilmaiquén i 2015 var det allerede en åpen konflikt med mapuche-folket om utbyggingen av vannkraft i Pilmaiquén-elva.

Ingen urfolkskonsultasjon etter ILO-konvensjon 169

Statkraft viser til et stort antall møter og hevder at de gjennomførte en grundig prosess. Denne er høyst problematisk av flere grunner:

Mange grupper har blitt ekskludert fra prosessene og

blir ikke hørt: Statkraft definerer selv, hvem de anser som berørt og hvem de vil snakke med. I 2016 snakket de om fem berørte urfolkssamfunn². I dag opererer de med en liste på 25 urfolksamfunn som de anerkjenner som berørt av utbyggingen. Bak klagen mot Statkraft som ble innlevert til Norges kontaktpunkt for ansvarlig næringsliv i år, sto mer enn 150 berørte urfolk-samfunn. Definisjonen av hvem som er direkte berørt ivaretar ikke at områdene som bygges ut er en sentral del i kosmovisjonen til mapuchene. Områdene er pilgrimsteder for mapuchene og derfor vil utbygging berøre mange flere enn de som geografisk befinner seg innenfor et område³.

Ingen skriftlige avtaler: Ifølge Statkraft er det kun 2 av de 25 urfolkssamfunn på deres liste som er imot kraftutbygging. De vedgår imidlertid at det ikke finnes skriftlige avtaler. Esteban Vera (president i Wenuleufu, en mapuche-forening i Rio Bueno) representerer om lag 45 urfolkssamfunn. Han hevder at alle disse er mot Statkraft, og at flere av dem er direkte berørt av vannkraftprosjektet Los Lagos. Statkraft har ført opp 5 av dem på sin liste over samfunn som støtter prosjektet deres. BT fikk kun kontakt med ett av disse, og fikk bekreftet at det er mot Statkraft⁴.

Splitt og hersk: Statkraft har videreført tidligere praksis med levering av landbruks-forsyninger, utdanningsstipender og boligstøtte. I stedet for å forhandle kollektivt med lokalsamfunnene, har ulike goder blir utdelt til enkelte familier. Det har skapt splittelser og vært svært ødeleggende⁵.

Skjev fordeling

Det er grunn til å stille spørsmål ved hvem som tjener på vannkraft-utbyggingen i Pilmaiquén. Selskapsskatten i Chile er satt til 27 %, med en ekstra utbytteskatt på 8 %. Lokalsamfunnet mottar en ytterligere skatt på 0,5 %, med en øvre grense på 500 000 USD totalt (Bergens Tidende, 31.03.23). Statkraft er i en posisjon til å nyte en overdådig kilde til grunnrenteinntekter, som historisk sett ble gjort tilgjengelig ved Pinochet-regimets privatisering. I mellomtiden er det Mapuche-folket som bærer hovedtyngden av konsekvensene, samtidig som de sliter med å få tilgang til selve strømmen som blir produsert. Dette viser ytterligere hvordan Statkraft i Pilmaiquén også kommer til kort når det gjelder fordelingsrettferdighet.

Statkraft har gjort seg avhengig av væpnet politi

Ifølge den spirituelle lederen Machi Millaray Huichalaf ble Los Lagos-kraftverket godkjent uten urfolksdeltakelse overhodet⁶. I 2019 startet byggingen av dette kraftverket. Samme året stasjonerte selskapet væpna politi inne på anlegget, og fra 2022 ble politiet bedt om forsterket vakthold også på utsida av anlegget⁷.

Demonstrasjon utenfor den norske ambassaden i Chile den 12. oktober 2023.
Foto: Pablo Piovano.

Skudd mot urfolksaktivister: Den 24.februar 2023 ble det åpnet ild mot urfolks-demonstranter utenfor Statkrafts Los Lagos-kraftverk. Den chilenske statlige institusjonen for menneskerettigheter (INDH) bekreftet senere at fem demonstranter var blitt såret etter å ha blitt skutt med blyhagl⁸. Retten til å gjøre motstand blir ikke respektert, men blir møtt med brudd på menneskerettighetene.

Mapuchene har brukt alle tilgjengelige midler for å få Statkraft ut

Delegasjoner til Norge: En mapuche-delegasjon kom i 2016 og to i 2023.

Rettssaker: I 2016 dømte chilenske miljømyndigheter til fordel for mapuche i Pilmaiquén, og stoppet Osorno-utbyggingen, med henvisning til ILO-konvensjon 169 og en uredelig prosess som inneholdt forfalskning av underskrifter (Pérez, 2017). Konsesjonen for Osorno ble i september 2023 trukket tilbake av chilenske miljømyndigheter. Mapuchene har reist flere saker i det chilenske rettssystemet, sendt inn klager til den interamerikanske menneskerettighets-domstolen, og Norges kontaktpunkt for ansvarlig næringsliv. Det er flere pågående prosesser rundt de ulike kraftverkene. Los Lagos er midlertidig stoppet pga. arkeologiske funn.

Dialog med norsk og chilensk sivilsamfunn, fagforeninger og samiske organisasjoner. Bruk av media i Norge og i Chile, samarbeid med juridiske og akademiske miljøer.

Demonstrasjoner utenfor kraftverkene, den norske ambassaden i Chile, i gata etc.

Bruk av kultur, musikk, kunstutstillinger og dokumentarer om saken.

Sivil ulydighet er kun en del av motstanden deres. Det er grunn til å stille spørsmålet: Er det mulig å unngå tilsvarende menneskerettighetsbrudd i framtida?

Demonstrasjon utenfor Stortinget 4. mai. Foto: Silje Kvanvik.

Stortingseminar organisert i samarbeid med SV. Foto: Silje Kvanvik.

KONKLUSJONER:

Statkraft må trekke seg ut av Pilmaiquén

Statkraft har enda en gang kjørt seg fast

Med en 60 % eierandel i det norske selskapet SN Power var Statkraft allerede før 2015 engasjert i vannkraftprosjekter i mapuchenes territorier i Chile. Økende motstand mot prosjektene og selskapets framgangsmåte førte til at selskapet solgte seg ut av anleggene i 2011, etter å ha brukt flere titalls millioner dollar på studier i forkant av utbyggingen⁹.

Statkraft har åpenbart ikke lært noe. Etter de fatale skuddene som falt 24.februar 2023 kjørte selskapet en mediekampanje for å fraskrive seg ansvaret: De insisterte på at flertallet av mapuchene er positive til vannkraftprosjektene, og framstille demonstrantene som lokale bråkmakere en ikke trenger å snakke med: «Det er to mindre grupper som vi ikke får dialog med, men dialog er også vanskelig når vi møtes med et absolutt krav om å trekke oss ut»¹⁰. Det er direkte pinlig at et statseid selskap bruker sin kredibilitet i opinionen på denne måten. Dette er en sak Statkraft ikke kommer til å vinne.

Vi må sikre en rettferdig grønn omstilling

Norge har forpliktet seg til reduksjon av klimautslipp og øker nå investeringene i grønn energi i det globale sør, blant annet gjennom Klimainvesteringsfondet. Statkrafts oppkjøp av vannrettigheter og utbygging av vannkraft i Pilmaiquen elva viser at slike investeringer har en høy risiko for konflikt og menneskerettighetsbrudd. Saken må få mange varsellamper til å lyse og føre til en endring i praksis. Det må sikres forståelse av kontekst og strukturell urett i områdene der investering skal finne sted. Regjeringen må stille strenge krav til prosess, aktsomhet, og fordelingseffekt av investeringene. ILOs kjernekonvensjoner og ILO 169 om urfolks rettigheter må respekteres. Vi kan ikke legge byrdene for en grønn omstilling på de som har minst ansvar for utslipp. Skal vi lykkes med en grønn omstilling må den være rettferdig.

Statkraft skader Norges omdømme

Hendelsene den 24.februar var et forutsigbart menneskerettighetsbrudd. Statkraft hadde fått flere advarsler i forkant, men tok en kalkulert risiko, da de satte i gang byggingen av Los Lagos- kraftverket i 2019. De har ingen strategi og ingen muligheter for å forhindre tilsvarende hendelser i framtida, og det er derfor heller ingen grunn til at virksomheten i Pilmaiquén skal få lov til å fortsette. Med sin innsats for ansvarlig næringsvirksomhet og for å styrke menneskerettighetene internasjonalt har Norge opparbeida seg et godt omdømme. Dette bør ikke settes på spill.

Det er heller ikke i Chiles interesse at konflikten om landområder eskalerer

Statkraft har vikla seg inn i en voldelig konflikt de ikke kommer ut av på egen hånd, men det er ikke for seint å snu. Mapuchene har brukt alle fredelige virkemidler for å få Statkraft ut av deres område, og de kommer neppe til å gi seg. Det er på tide å anerkjenne deres rettferdige politiske krav og innrømme at feil er gjort. Pilmaiquén-elva ligger mellom Ríos og Lagos. I den tilstøtende regionen lenger nord har konflikten om landområder allerede eskalert. Det er heller ikke i Chiles interesse at volden sprer seg ytterligere. Konflikten bør løses politisk.

ANBEFALINGER:

- Fritt og forhåndsinformert samtykke (FPIC) bør være et minimumskrav.
- Urfolks rett til å si nei til utviklingen på deres land som påvirker deres kultur og levemåte bør respekteres.
- Meningsfull konsultasjon og deltakelse iverksettes i alle nye fornybare prosjekter for å sikre legitimitet og buy-in. Urfolks rettigheter er ikke valgfritt og må respekteres.

Noter:

1. Historiker Martín Correa i Amnestypress.se
2. Utrop 13.05.16
3. Statkraft mener de følger internasjonale standarder. Det finnes mange standarder. OECD, IFC og UNGP. Det LAG og Folkehjelpa ofte ser, er at selskapene har for dårlige kontekstanalyser. I denne saken er det mange røde flagg som Statkraft burde ha fanget opp - ev. at de er fanget opp, men at en bevisst har valgt å ikke ta hensyn.
4. Bergens Tidende 3.04.23
5. Klassekampen 05.08.19. Se også programmene som er omtalt i Statkrafts svar på spørsmål fra Folkehjelpa.
6. «Hvem kan stoppe Statkraft?», kronikk av Millaray Huichalaf Pradines (Klassekampen 05.08.19)
7. Pressemelding fra Statkraft 03.03.23
8. Bergens Tidende 31.03.23, <https://www.bt.no/nyheter/okonomi/i/bgj7nd/luis-demonstrerte-ved-statkrafts-anlegg-i-chile-da-skal-han-ha-blitt-skutt-i-oeynene>
9. NRK Sápmi 05.05.11
10. Statkrafts Stephen Sparks i Aftenposten 06.05.23

Latin-Amerikagruppene i Norge (LAG)

OM LATIN-AMERIKAGRUPPENE (LAG):

LAG er en partipolitisk uavhengig solidaritetsorganisasjon som jobber for å spre informasjon om forholdene i Latin-Amerika. Vi har spesielt fokus på konsekvenser av norske investeringer i regionene.

Ved å **bli medlem** er du med på å støtte vårt arbeid:

www.lagnorge.no